

УДК 378.125:331

М. А. Засць,

кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки та управління
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
Французький бульвар 24/26, м. Одеса, 65044, Україна,
e-mail: mikolazaec@mail.ru

В. А. Кирилова,

менеджер ТОВ «ЮгМеталСервіс»
e-mail: mikolazaec@mail.ru

РІВЕНЬ ОСВІТИ ЯК ОСНОВНА ПАРАДИГМА СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

В статті розглянуто сутність людського капіталу та його значення в сталому розвитку економічних систем. Зазначено, що в сучасному суспільстві інтелектуальний капітал є основою добробуту та багатства. Проаналізовано зв'язок між рівнем і якістю освіти та економічним розвитком країн з використання індексу людського розвитку. Визначено основні недоліки освітньої та наукової галузі та напрямки підвищення її ефективності в Україні.

Ключові слова: людський капітал, якість освіти, економіка, індекс людського розвитку, ефективність, університет.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Основним напрямком економічного поступу країн з нестабільною та недостатньо розвинутою економікою є концентрація зусиль на тих галузях економіки, які обрали для себе визначаючими найбільш розвинуті держави. Визнаним пріоритетом у XXI столітті та домінуючим шляхом інноваційного розвитку стала галузь найновіших знань.

Людський капітал сприяє підвищенню конкурентоспроможності економіки та є основним ресурсом перспективного розвитку економічних систем.

Переорієнтація економіки на створення та ефективне використання людського капіталу все в більшій мірі визначатиме здатність національної економіки підвищувати життєвий рівень населення. Саме людський капітал, а не виробничі активи і фінансово-банківські ресурси, матиме перевагу в зростаючій конкурентній боротьбі між країнами світу. Якість людського капіталу визначає напрямки і темпи розвитку будь-якого бізнесу і країни в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним засадам людського капіталу присвячено чимало фундаментальних праць вітчизняних та зарубіжних науковців. Значний внесок у дослідження цього напрямку належить відомим західним науковцям, серед них можна виділити таких авторів, як Т. Шульц, Л. Туроу, Е. Брукінг, А. Тофлер, Ф. Махлуп, Д. Бел, Т. Стюарт, М. Блауг.

Т. Стюарт приводить наступне визначення людського капіталу: «це знання, якими володіють працівники, це партнерство компанії і клієнта, яке зміцнює зв'язки між ними і знову притягає споживача» [1].

Е. Брукінг зазначає, що «людський капітал – це термін для оцінювання нематеріальних активів, без яких компанія не може існувати посилюючи конкурентні переваги» [2].

Серед вітчизняних науковців, що вивчають дану проблематику, слід відзначити В. Гейця, О. Кузьміна, А. Ю. Капітіна, М. Згуровського, С. Злупко, Л. Федулову, А. Чухно, Н. Чухрая, В. Куценко, В. Удовиченко, але взаємозв'язок якості людського капіталу і рівня економіки досліджено недостатньо.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз взаємозв'язку людського капіталу з рівнем розвитку економічних систем провідних країн світу й України. Визначення можливих шляхів ефективного функціонування людського потенціалу в бізнес середовищі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основними складовими національного багатства є природні ресурси, виробничі активи і людський капітал. Сучасні реалії демонструють, що людський капітал відіграє найбільш важливе значення у формуванні успішних економічних досягнень.

Країни, які не володіють багатими природними ресурсами, але відзначаються якісним людським капіталом, знаходяться серед лідерів світового економічного розвитку. Це Японія, Швейцарія, Фінляндія, Ізраїль, Сінгапур. Значних успіхів досягають країни, які успішно поєднують людський капітал з природними ресурсами, серед них Канада, Австралія, Норвегія та США.

Під людським капіталом слід розуміти тривалість життя, рівень знань, звичок, здібностей, мотивації, що використовуються у суспільному виробництві, які сприяють зростанню продуктивності праці та доходів соціуму.

За людським капіталом Україна у рейтингу Світового банку займає 31-е місце, 42-е – у глобальному рейтингу талантів, 45-те у рейтингу креативності. Разом з тим, у рейтингу економічної свободи Україна по-

сідає ганебне 162-е місце – на одному рівні з Туркменістаном, Венесуелою та Зімбабве.

Наслідком цього є 136-е місце України з ВВП на душу населення, а її жителі є одними з найбідніших у Європі.

Старіння населення, його низький інтелектуальний, освітній, культурний рівень, стан здоров'я, мала частка людей працездатного віку, вузький світогляд та невідповідна ринковій економіці система цінностей – такий сучасний стан людського капіталу в Україні.

Провідне місце в формуванні людського капіталу займає рівень освіти, який визначається Програмою розвитку Організації Об'єднаних Націй (ПРООН) за допомогою індексу освіти. Індекс визначає досягнення країни з точки зору досягнутого рівня освіти її населення за двома основними показниками:

1. Індекс грамотності населення (2/3 ваги);
2. Індекс загальної долі осіб, що отримують початкову, середню і вищу освіту (1/3 ваги).

Найвищого рівня освіти досягли Австралія (значення індексу 0,927), Нова Зеландія (0,917), Норвегія (0,910), Нідерланди (0,894).

Україна зі значенням індексу 0,796 займає 30-те місце, на одному рівні з Австрією, Грецією, Іспанією і Словаччиною. За базовою освітою, Україна займає 32-е місце в світі, за вищою і професійною освітою – на 40-у місці. Кількісні показники охоплення освітою в Україні є позитивним не тільки за початковою і середньою освітою, але й за вищою освітою.

Разом з тим, оцінки якості системи освіти ставлять Україну на 72-е місце в світі, 88-е місце за якістю «шкіл менеджменту» і 92-е за підвищенням кваліфікації персоналу. При цьому компанії-роботодавці намагаються приділяти підвищену увагу післядипломній освіті своїх працівників і підвищенню їх кваліфікації, що пов'язано з вкрай низькою професійною орієнтацією вищої освіти.

Низька конкурентоспроможність вищої освіти в Україні підтверджується мінімальною присутністю «вишів» країни в світових рейтингах.

В топ-1000 університетів світу їх лише чотири. Причому вони знаходяться далеко не на провідних позиціях. В рейтинг потрапили три класичних університети: Київський (в групі 421-430 місце), Харківський (481-490), Сумський (651-700), а також Київський «Політех» (551-600).

В результаті виходить, що незважаючи на велику кількість вищих навчальних закладів, отримати конкурентоспроможну (по світовим міркам) вищу освіту можливо лише в небагатьох з них.

З кожним роком цей відрив збільшується, оскільки матеріально-технічна база університетів застаріває.

Дослідження показують пряму залежність Індексу людського капіталу і розміру ВВП на душу населення від Індексу освіти і витрат на науку.

Згідно дослідженням ООН (ПРООН), за 2015 рік найбільш благополучною країною визнана Норвегія. В п'ятірку провідних країн увійшли Австралія, Швейцарія, Данія і Нідерланди. Україна займає 81-е місце в рейтингу завдяки високому показнику рівня освіти, тоді як за показником ВВП на душу населення 136-е, а за тривалістю життя 128-е місце (табл. 1).

Таблиця 1

ВВП на душу населення, тривалість життя, індекс освіти, індекс людського розвитку за станом на 01.01.2016 р.

№ п/п	Країна	ВВП на душу населення	Тривалість життя	Індекс освіти	Індекс Людського розвитку
1.	Люксембург	103187	80,1	0,762	0,892
2.	Швейцарія	82178	81,4	0,844	0,930
3.	Катар	78829	75,8	0,686	0,850
4.	Норвегія	76266	80,6	0,910	0,944
5.	США	55904	79,2	0,890	0,915
6.	Сінгапур	53224	82,1	0,768	0,912
7.	Австралія	51642	81,8	0,927	0,935
8.	Данія	51424	78,9	0,873	0,923
9.	Ісландія	50068	80,6	0,841	0,899
10.	Швеція	48966	81,1	0,830	0,907
11.	Ірландія	48940	80,1	0,887	0,916
12.	Нідерланди	44333	79,6	0,894	0,922
13.	Великобританія	44118	80,0	0,860	0,907
14.	Канада	43935	81,3	0,850	0,913
15.	Австрія	43547	79,7	0,799	0,885
16.	Фінляндія	42159	79,4	0,815	0,883
17.	Гонконг	42097	82,1	0,797	0,910
18.	Німеччина	41267	80,2	0,884	0,916
19.	Бельгія	40456	80,2	0,812	0,890
20.	Франція	39916	81,5	0,816	0,888
	Україна	4560	67,6	0,796	0,747

Джерело: МВФ, ПРООН, ЮНЕСКО.

Згідно з даними табл. 1, перші двадцять країн за рівнем ВВП на душу населення входять до тридцяти кращих країн за рівнем розвитку освіти. Таким чином, існує тісний взаємозв'язок між внесками в освіту і науку та рівнем економічного розвитку країн. Залежність між Індексом людського розвитку і розміром ВВП на душу населення показує, що витрати на освіту повертаються сторицею та призводять до зростання добробуту населення.

При цьому просто високого рівня державної підтримки освіти недостатньо.

Для того, щоб країна була багатою, необхідні високі освітні стандарти, а також приватні інвестиції.

Освітня реформа повинна бути спрямована на створення економіки, що націлена на знання.

В першу чергу, необхідно визначити декілька пріоритетних галузей, залучати до них державне та приватне фінансування і готувати сучасних спеціалістів для їх потреб. Серед таких галузей можуть бути агропромисловий комплекс, туризм, авіакосмічна промисловість, інформаційні технології, які могли б потягнути за собою інші напрямки розвитку народного господарства.

Вкрай важливо впровадити сучасну систему управління освітою. Вона повинна включати в себе чіткі, зрозумілі і прозорі критерії оцінки роботи для чиновників, викладачів і учбових закладів. Для цього може підійти аналог інформаційної системи КОТА в Фінляндії, а також досвід Великобританії, де застосовується декілька рейтингів для університетів і шкіл.

Необхідно також впроваджувати гнучку професійно-технічну післядипломну освіту, головною метою якої має стати забезпечення співпраці профтехосвіти з виробництвом, а університетської освіти – з науково-дослідними розробками.

Все це повинно супроводжуватись інвестиціями в сучасну матеріально-технічну базу освітніх закладів.

Європейські університети створили парадигму розвитку Європейського суспільства і «народили» Європейську цивілізацію. Демократія і свобода прийшли з університетів, отже реформування українського суспільства багато в чому залежать від вектора розвитку університетської освіти в Україні.

Одним з напрямків реорганізації існуючої системи вищої освіти та наближення її потреб до сучасного наукомісткого виробництва є створення технопарків за участю вищих учбових закладів.

Аналіз світового досвіду організації технопарків, дозволяє виділити три основні категорії активних учасників даного процесу:

- академічні / наукові установи;
- агентства з економічного розвитку;
- місцевий виконавчий орган.

Рівень залучення кожного з перелічених учасників у процес створення та адміністрування технопарку зумовлює його організаційну форму.

Вищий навчальний заклад або науково-дослідний центр як єдиний засновник. Дана форма організації рідко зустрічається на практиці, проте не є винятком. Організація технопарку університетом залежить значною мірою від наявності відповідної ділянки землі і фінансових коштів, достатніх для реалізації проекту. У цьому випадку організація управління різними процесами здійснюється повністю структурними підрозділами ВНЗ. Фінансування будівництва та діяльності парку, управління відбором клієнтів та контроль їх повсякденної діяльності здійснює фінансовий відділ ВНЗ. Така схема організації технопарків університетами часто використовується у Великобританії. В якості прикладів можна навести наукові парки Кембриджа, університету Херіот-Уатт, Единбурзького і Суррейського університетів.

Зазвичай технопарк має кількох засновників. Їх кількість може варіюватися від 2-х до 20-ти. При заснуванні технопарку вищий навчальний заклад або науково-дослідна установа можуть кооперуватись із органами місцевої або регіональної влади, фінансовими установами (банками, інвестиційними та венчурними фондами тощо), підприємствами промисловості. Конкретний внесок кожного засновника технопарку звичайно виражається в такому:

- вищий навчальний заклад або науково-дослідна установа – приміщення, лабораторії, кадрові ресурси, ідеї та винаходи;
- місцева або регіональна адміністрація – створення необхідної інфраструктури, формування грантових програм, необхідні земельні ресурси;
- фінансові установи – фінансування, експертиза рентабельності, окупності та доходності інноваційних проектів;
- крупні підприємства – інвестування, проведення технічної експертизи проектів, надання виробничих потужностей, випуск готової інноваційної продукції.

Яскравим прикладом співробітництва освітніх закладів, підприємств і органів влади являється ізраїльське місто «Маале-Адідум» з населенням 42 тис. осіб, розташоване на спірній території в Іудейській

пустелі на західному березі ріки Йордан, що межує з палестинськими поселеннями. Географічне розташування міста далеко не ідеальне для залучення інвестицій. В індустріальному парку задіяні місцевий університет, коледжі та інші учбові заклади, а також біля 300 підприємств. Безробіття складає 0,7 %, середня заробітна плата 2400 доларів на місяць [6].

Преференції в даному технопарку наступні. Інвестори звільнюються від корпоративного податку на два роки та виплачують знижену ставку наступні 5 років, надаються пільги на сплату податків на нерухомість та землю. Завдяки такому підходу місто фінансово самостійне, і 42 % бюджету спрямовується на освіту, незважаючи на те, що з 19 травня 1948 року Ізраїль живе у надзвичайному стані.

Висновки та пропозиції. Аналізуючи людський потенціал України та його місце у світовій системі, слід зазначити неоднозначність тенденцій його використання та розвитку, що зумовлено відсутність адекватної та грамотної політики держави в даному питанні. Автор вважає необхідним використання світового досвіду розвитку людського потенціалу та капіталу, а саме створення спеціальної інноваційної інфраструктуру, що підтвердило свою ефективність багаторічним функціонування в провідних економічно розвинених країнах.

Список використаної літератури

1. Стюарт Т. А. Интеллектуальный капитал. Новый источник богатства организаций / Т. А. Стюарт ; пер. с англ. – Москва : Поколение, 2007. – 368 с.
2. Брукинг Э. Интеллектуальный капитал. Ключ к успеху в новом тысячелетии / Э. Брукинг ; пер. с англ., ред. Л. Н. Ковалик. – Санкт-Петербург : Питер, 2001. – 288 с.
3. Андрощук Г. О. Интеллектуальна власність у науково-технічній сфері : методи та принципи вартісної оцінки : [монографія] / Г. О. Андрощук, С. А. Давимука. – Київ : Парламентське видавництво, 2014. – 304 с.
4. Коваленко В. Знание – сила / В. Коваленко // Новое время. – 2015. – № 21. – С. 30-33.
5. Яблонский В. Як використовуємо людський капітал / В. Яблонский // Країна. – 2016. – № 17. – С. 12-14.
6. Галасюк В. Індустріальні парки : міфи та реалії / В. Галасюк // Сегодня (від 26 жовтня 2016 року). – 2016. – С. 6-8.

Стаття надійшла 02.09.2017 р.

М. А. Заец,

кандидат экономических наук,
доцент кафедры экономики и управления,
Одесского национального университета имени И. И. Мечникова
Французский бульвар 24/26, г. Одесса, 65044, Украина,
e-mail: mikolazaec@mail.ru

В. А. Кирилова,

менеджер ТОВ «ЮгМеталСервіс»
e-mail: mikolazaec@mail.ru

УРОВЕНЬ ОБРАЗОВАНИЯ КАК ОСНОВНАЯ ПАРАДИГМА УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ

В статье рассмотрена сущность человеческого капитала и его значение в устойчивом развитии экономических систем. Определено, что в современном обществе интеллектуальный капитал является основой благополучия и богатства. Проанализирована связь между уровнем и качеством образования и экономическим развитием стран с использованием индекса человеческого развития. Определены основные недостатки образовательной и научной отрасли и направления повышения ее эффективности в Украине.

Ключевые слова: человеческий капитал, качество образования, экономика, индекс человеческого развития, эффективность, университет.

М. А. Заец,

PhD in Economics, Associate Professor
of Economics and Management Department
of Odessa I. I. Mechnikov National University
24/26, Frantsuzkiy av., Odessa, 65044, Ukraine,
e-mail: mikolazaec@mail.ru

V. A. Kirilova,

manager of «JuhMetalServins»
e-mail: mikolazaec@mail.ru

LEVEL OF EDUCATION AS THE MAIN PARADIGM OF THE SUSTAINABLE ECONOMIC DEVELOPMENT

Summary

The article examines the essence of human capital, and its importance in the sustainable development of economic systems. It is noted that in modern society intellectual capital is the basis of welfare of the nation. The link between the level and quality of education and the countries' economic development with the use of the index of human development is analyzed. The basic disadvantages of the educational and scientific branch and directions of its efficiency increase in Ukraine are determined.

It was emphasized that the direction of countries' economic progress with unstable and insufficient developed economies is the efforts concentration on those economic branches which the most developed countries have chosen for themselves. Human capital contributes to increasing the competitiveness of the economy, and it is a major resource for the future development of economic systems.

The reorientation of the economy to the creation and effective use of human capital will increasingly determine the ability of the national economy to raise the standard of the population life. It is human capital, not productive assets and financial and banking resources, which will prevail in the growing competition between countries of the world.

Key words: human capital, quality of education, economy, index of human development, efficiency, university.

References

1. Stiuart, T. A. (2007). Intellektualnyi kapital. Novyi istochnik bogatstva organizatsii [Intellectual capital. The new wealth of organizations]. – Moscow : Pokolenie. [in Russian].
2. Bruking, E. (2001). Intellektualnyi kapital. Kliuch k uspekhu v novom tysiach-eletii [Intellectual Capital. Core asset for the third millennium]. – Sankt-Petersburg : Piter. [in Russian].
3. Androshchuk, H. O. & Davymuka, S. A. (2014). Intelektualna vlasnist u nauko-vo-tekhnichnii sferi : metody ta pryntsyipy vartisnoi otsinky : monohrafiia [Intellectual property in science and technology : methods and principles of evaluation]. – Kyiv : Parlamentske vydavnytstvo. [in Ukrainian].
4. Kovalenko, V. (2015). Znanie – sila [Knowledge is a power]. *Novoe vremia*. – *The new time*, 21, pp. 30-33. [in Russian].
5. Yablonskyi, V. (2016). Yak vykorystovuiemo liudskyi kapital [How do we use human capital]. *Kraina*. – *Country*, 17, pp. 12-14. [in Ukrainian].
6. Halasiuk, V. (2016). Industrialni parky : mify ta realii [Industrial parks : myths and realities]. *Sehodnia*. – *Today*, pp. 6-8. [in Ukrainian].